

BLIKKET UDEFRÅ

ENGEL-SCHMIDT I SØGELYSET

I september 2017 trak Jakob Engel-Schmidt sig pludselig som folketingsmedlem for Venstre. Jeg kan huske, at jeg blev overrasket over nyheden, fordi Engel-Schmidt lignende fremtidens mand for et af Danmarks største partier. Men han var efter sigende blevet tilbudt et job på uddannelsesinstitutionen Niels Brock, som han ikke kunne sige nej til. Han trængte til nye udfordringer.

I december forklarede Engel-Schmidt dog, at han muligvis kun var på orlov fra Folketinget, hvilket skabte endnu mere forvirring. Var han inde eller ude? Trak han sig, fordi han havde fået tilbudt et godt job? Og hvorfor var han så alligevel kun på en slags orlov?

Sagen kulminerede for alvor i februar 2018, hvor Ekstra Bladet afslørede, at Engel-Schmidt i juli 2017 var blevet stoppet af politiet i sin bil med kokain i blodet. Med andre ord havde Engel-Schmidt forsøgt at trække sig ud af offentlighedens søgelys og håbet at undgå en stor skandale.

I stedet eksploderede historien: Engel-Schmidt mistede både sit job på Niels Brock og sin faste kommentarrolle på TV2 News – og nok også ethvert håb om at vende tilbage til Folketinget.

På sin Facebook-profil skrev Engel-Schmidt, at han havde dummet sig og skammede sig over at have kørt i påvirket tilstand. Men hvorfor skammer Engel-Schmidt sig? Hvorfor bruger han lige ordet 'skam'? Hvorfor føler han sig ikke skyldig eller pinligt berørt?

Måske gør han det af strategiske årsager: Han udstiller sin skam for at komme den offentlige fordømmelse af ham i forkøbet. Men lad os i stedet prøve at tage Engel-Schmidt på ordet og forsøge at forstå, hvorfor et menneske meget vel kunne skamme sig i hans situation. Og hvad skam overhovedet er for en følelse.

Engel-Schmidts skam er først og fremmest et konkret eksempel på, at vores selvforståelse er sammenviklet med andre menneskers anerkendelse og omsorg. Vi evaluerer konstant os selv i lyset af, hvordan andre mennesker ser på os, og vi kan derfor have lyst til at undgå deres blik, hvis vi forventer at blive bedømt negativt.

Sprogforskere er enige om, at ordet 'skam' trækker på grundbetydningen 'at dække til' og dermed gøre noget eller nogen usynlig. Skam giver os lyst til at synke i jorden eller krybe i et musehul, når vi ikke lever op til vores egne eller samfundets normer og idealer. Men 'skam' kan forvirrende nok referere til såvel selve handlingen 'at dække til' som til en bestemt del af kroppen, som vi ønsker at skjule. På tysk kan *Scham* således både henviser til følelsen af skam og til kønsdelene, ligesom vi på dansk siger 'skamlæber' og 'at dække sin skam'.

Engel-Schmidt skammer sig også, fordi han har en

evne til at se sig selv udefra. Denne kobling mellem selviagttagelse og skam går langt tilbage i historien. I Første Mosebog står der, at Adam og Eva var nøgne i Edens Have, men at de ikke skammede sig, før de spiste af Kundskabens træ, hvorefter de pludselig opdagede deres nøgenhed.

Adam og Eva fik da også evnen til at se sig selv udefra, og med selviagttagelsen fulgte skammen. De dækkede sig med figenblade for hinanden og for Gud. Skam er altså allerede i Første Mosebog en selvrefleksiv følelse, der beror på evnen til at forestille sig og mærke effekten af et eksternt blik.

I det perspektiv skammer Engel-Schmidt sig muligvis, fordi han forestiller sig offentlighedens fordømmende vurdering, hvilket giver ham lyst til at afskærme sig og søge dækning. Skam kan dog både opstå på baggrund af en forestillet og en reel fordømmelse. Før Ekstra Bladets afsløring af hans kokaindom måtte han tænke sig til fordømmelsen, som avisen senere gjorde meget håndgribelig.

SE SKAMMEN I ØJNENE

Denne forskel udforsker forfatter Lene Kaaberbøl i fantasy-romanen *Skammerens datter* fra 2000, der foregår i et middelalderligt univers befolket af drager og kvinder med overnaturlige evner. Pigen Dina har arvet en særlig gave fra sin moder, der indebærer, at de mennesker, som ser hende i øjnene, også ser de begivenheder eller gerninger, som de skammer sig mest over. Skammen

vokser her bogstaveligt ud af mødet med et andet menneskes blik.

Dina føler sig dog ensom og søger de jævnaldrende pigers selskab og accept. Hun indvilliger derfor også i at stå på ét ben og recitere en sang for at være med i pigerens leg. Men Dina bliver snydt. Mens hun reciterer på livet løs, hælder Cilla valle ud over hende. I raseri kaster en gennemblødt og ydmyget Dina sig over Cilla og tvinger hende til at se Dina og sine egne mindre flatterende sider i øjnene. Cilla har for eksempel løjet for sine brødre for at få dem til at banke Tosse-Malte og har narret sig til en fingerring og et syskrin.

Dina er med andre ord en 'skammer' og er derfor ikke ligefrem populær. Hendes bedste ven Sasia tør ikke længere kigge hende i øjnene. Og når Dina går gennem landsbyen Birkene, kigger alle beboerne ned i jorden og undgår Dinas blik for ikke at møde dem selv i deres mest skamfulde version.

Den schweiziske psykoanalytiker Léon Wurmser har argumenteret for, at skam har flere lag. Første lag er angsten for, at skammen er nært forestående. Landsbyens beboere vil netop ikke kigge Dina i øjnene, da de frygter det blik, som kan gøre deres skam virkelig.

Det andet lag opstår ifølge Wurmser, når andre mennesker rent faktisk griner ad os, ydmyger os eller på andre måder får skammen til at blusse op. Denne overgang ser vi, når Dina tvinger Cilla til at se hende i øjnene, fordi Cilla dermed bliver presset ud af sin angst for skammen til reelt at føle og mærke den.

Det tredje og sidste lag viser sig i den adfærd, der har til formål at undgå, at skammen nogensinde indfinder sig. Sasia ønsker netop ikke at være Dinas veninde, fordi den sikreste måde at undgå skammen på er ikke at nærme sig Dina.

HVAD TÆNKER KATTEN?

Dinas særlige evne understreger, at skam er tæt knyttet til synssansen – til forestillinger om eller erfaringer af at blive set eller stillet til skue på uønskede måder. Den franske filosof Jean-Paul Sartre mente, at skam forudsætter, at et menneske mærker, at det er et objekt for et andet menneskes negative blik.

Skam gør os bevidste om os selv, idet vi mister kontrollen over, hvordan andre mennesker ser på os. Det er derfor, fotografier kan være så ubehagelige og skamfulde at se på, fordi de netop lader os se os selv udefra. Ser jeg virkelig sådan ud? Med andre ord kræver skam, at et menneske bevæger sig ud af sig selv og over i andres blik og føler deres negative vurdering på sin egen hud.

I *Skammerens datter* åbenbarer Dinas blik altid sandheden om dem, hun ser i øjnene. Uden for Kaaberbøls fiktive univers møder vi også skammen i andre menneskers blikke, men vi ved ikke på samme måde som hos Kaaberbøl, hvad de andre fokuserer på, når de kigger på os. Ser andre mennesker mon de fejl, som vi tror, de ser? Eller noget helt andet?

På den måde vokser angsten for skam også ud af uvisheden og forestillingen om en mulig negativ

vurdering. Og vi kan derfor ofte få følelsen af skam til at forsvinde ved at tale om, hvordan vi forstår og ser på hinanden, fordi det andet menneske tit ser noget andet og bedre, end vi forestiller os.

Men hvem skal kigge, for at skam opstår?

Filosof Dan Zahavi beskriver i bogen *Self and Other* fra 2014, hvordan et andet menneske sagtens kan skabe skam uden at være til stede. Forestillingen om en afdød moders misbilligelse kan få en datter til at stivne i skam, når hun sælger moderens smykker til marskandiseren. Dermed ikke sagt, at et faktisk publikum ikke har nogen betydning. Tværtimod opstår den mest smertefulde form for skam netop ofte i situationer, som andre mennesker overværer.

Ifølge den engelske kønsforsker Sally Munt behøver det dog ikke at være et menneske, der kigger på os. Et dyr kan også med sit blik skabe utryghed og negativ selvagtelse. Den franske filosof Jacques Derrida har i 2002 beskrevet, hvordan en hunkat kiggede insisterende på hans nøgne mandekrop og gav ham en ubehagelig fornemmelse af at blive bedømt udefra. Gennem vores forestillingsevne kan et hvilket som helst levende væsen, og måske endda også mere abstrakte størrelser som moder natur, faktisk vurdere os. Katten er sandsynligvis ikke i gang med at vurdere Derridas nøgne krop, men sådan føler han det.